

Білан Василь Вікторович,
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри організації театральної
справи ім. І. Д. Безгіна. Київський національний
університет театру, кіно і телебачення імені
І. К. Карпенка-Карого, Київ

Білан Василь Вікторович,
заслуженный работник культуры Украины,
доцент кафедры организации театрального
дела им. И. Д. Безгина. Киевский национальный
университет театра, кино и телевидения имени
И. К. Карпенко-Карого, Киев

Vasyl Bilan,
Honored Worker of Culture of Ukraine, Associate
Professor. Kyiv National I. K. Karpenko-Karyi Theatre,
Cinema and Television University, Kyiv

ЕВОЛЮЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТВОРЧИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО ФЕСТИВАЛЮ «МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ»

Анотація. У статті здійснено аналіз організаційних змін фестивалю в хронологічному порядку. Автор визначає та характеризує тематичну та програмну наповненість, інноваційні форми менеджменту за час існування фестивалю. Визначено невід’ємний зв’язок ефективного менеджменту фестивалю з його багаторічним існуванням.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що аналіз фестивалю «Мельпомена Таврії» як організаційно-художньої форми функціонування виконавського мистецтва є складним завданням, ця галузь художньої діяльності, попри численність газетних і журнальних публікацій, систематичні огляди фестивальних подій в електронних засобах масової інформації, залишається за межами інтересів не лише фахівців у сфері менеджменту, а й театрознавців, музикознавців та істориків мистецтва.

Ключові слова: «Мельпомена Таврії», фестиваль, організаційно-творчі форми, менеджмент, еволюція, театр, Херсон.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У системі взаєморозуміння і співробітництва між людьми і народами особливе значення має культура. У світі, де відбуваються масштабні глобалізаційні процеси, де держави прагнуть щонайбільшої економічної інтеграції, дедалі швидше розвивається культурний обмін, культурна інтеграція та культурна глобалізація. Тобто чимдалі, то більше зрозуміло, що культурна ізоляція шкідлива на всіх рівнях — від самоізоляції особи і окремого колективу до цілих держав і народів. Лише культурний обмін дає можливість більше пізнати і зрозуміти один одного. Сьогодні культурне співро-

бітництво стає рушієм цивілізаційного прогресу і тому набуває дедалі більшої актуальності.

Театральне мистецтво як частина національної української культури покликане вирішувати завдання з подолання культурних кордонів. Цьому сприяють позитивні зміни, що відбуваються в театральному житті України. Вони виявляються в різних соціокультурних процесах. Культурне співробітництво включає виставки, вистави, концерти, презентації, зустрічі з відомими діячами культури, науково-практичні конференції, гастрольну діяльність українських театрів та театально-фестивальні форми.

Останні десятиліття позначені інтенсифікацією фестивального руху в Україні, зумовленою багатьма чинниками, в тому числі поступовою трансформацією соціокультурного простору. Означений процес відбувається як в столиці держави, так і в окремих регіонах. У зв'язку з цим розвиток театральних фестивалів, специфіка цього феномену в соціокультурному контексті, з'ясування причин його поширення і перетворення на самостійний і самодостатній чинник театрального процесу потребує наукового осмислення.

Саме з цих позицій розглянемо детальніше функціонування українського театрального фестивалю на прикладі Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» — свята справжнього театрального мистецтва на Херсонщині, яке з 1999 р. щорічно відбувається в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Про актуальність даного дослідження свідчить неабиякий інтерес вітчизняних театрознавців до проблеми фестивального театрального руху в Україні та визначення місць окремих його локацій у контексті культурно-мистецького життя країни, адже фестивалі, як засвідчує світовий та український досвід, визначають напрями розвитку мистецтва, продукують нові ідеї та відкривають нові обрії творчої діяльності.

Саме тому сьогодні потрібно розкрити співвідношення місії фестивалю та соціокультурного контексту, в якому він існує, спробувати віднайти культурні, а також освітні та економічні переваги, котрі мають бути закладені у фестивальну формулу, розглянувши при цьому можливості їхньої реалізації.

Концептуальною та методологічною основою дослідження як організації фестивалів загалом, так і конкретної специфіки менеджменту театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» є наукові праці відомих зарубіжних вчених — Ф. Кольбера, Ф. Котлера, С. Ленглі, Г. Тульчинського, В. Бабкова, В. Сидоренка, П. Огурчикова, О. Шекової, Н. Ваганової, А. Димникової, а також вітчизняних дослідників — І. Безгіна, О. Безгіна, О. Семашка, М. Юдова, А. Вічної (2017) та інших.

Дослідженню результатів фестивалю «Мельпомена Таврії» різних років присвячені статті в засобах масової інформації та наукових виданнях таких авторів, як А. Підлужна, Є. Погорілий, М. Янкевич, Д. Сорос, О. Пімінова та інших.

Мета статті — аналіз концепції (ідеї) Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» як окремої творчої-організаційної структури та визначення проблем і перспектив розвитку цього фестивалю.

Для досягнення поставленої мети потрібно було вирішити такі завдання:

- розглянути відмінність фестивальних заходів від стаціонарної діяльності театру;
- дослідити та проаналізувати статутні документи Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії»;
- здійснити дослідження змін творчо-організаційних форм фестивалю за час його існування.

Виклад основного матеріалу. За визначенням С. Безклубенка, термін «фестиваль» означає «масове свято, огляд (демонстрація) досягнень видовищних мистецтв (театрального, музичного, кіно, естради, циркового та ін.)» (2010, с. 200) та походить від «festival», що французькою означає свято та етимологічно пов'язане з латинським «festivus» — веселий, забавний, дотепний, приємний, комфортний. П. Паві пов'язує термін «фестиваль» з англо-іспано-французьким «festival» та німецьким «festspiel», що також свідчить про єдність латинського походження терміна. При цьому автор наголошує на провідній характеристиці всіх фестивалів — спрямуванні на першовідкритті творчих ідей та фіксації процесів мистецьких пошуків. Автор стверджує:

Першочергове завдання фестивалів полягає в наданні публіці змоги побачити в одному місці та в один час нові вистави, відкрити для себе новаторські тенденції й експерименти, зустрітися, зустрітися з театральними діячами та аматорами театру. (Паві, 2006, с. 559)

А. Баканурський та В. Корнієнко надають аналогічну, проте більш розгорнуту характеристику фестивалів та пропонують їх регіонально-тематичну класифікацію:

Фестиваль театральний — традиційна зустріч театральних діячів з метою демонстрації спектаклів і обміну творчим досвідом, що відбувається зазвичай в одному місті або країні, а також в один час. Фестиваль театральний залежно від представництва на них різних театрів і цілей їх організаторів може мати міжнародний або локальний (внутрішньодержавний, регіональний) характер, бути тематичним або змішаним за своєю програмою. Фестиваль театральний сприяє розвитку культурного туризму, здійснює фінансову підтримку театральних труп, знайомить глядачів з розмаїтістю сучасних сценічних практик, є засобом популяризації конкретного спектаклю, режисера, драматурга або виконавця. (Баканурський; Корнієнко, 2009, с. 267–268)

В «Академічному тлумачному словнику української мови (1970–1980) фестиваль трактується

як «масове свято, на якому показують досягнення певного виду мистецтва; показ, огляд досягнень якого-небудь виду мистецтва» (1979, с. 580).

У даному дослідженні фестиваль розглядається як універсальна творчо-організаційна форма, що являє собою серію музичних концертів, театральних вистав чи кінопоказів та ін. видів мистецтв, які підпорядковуються загальній художній концепції (ідеї), локалізовані у певному географічному і культурному просторі та обмежені календарним періодом.

Упродовж останніх десятиліть у Європі сформувалися стійкі творчо-організаційні форми проведення фестивалів, різноманіття джерел фінансування, накопичений досвід ефективної репертуарної та маркетингової політики, визначені найважливіші механізми взаємодії з органами державного і місцевого управління, корпоративними спонсорами, засобами масової інформації (Михеєва, 2000, с. 254).

Щоб удосконалити всі умови проведення фестивалів, організаторам слід застосовувати всі новітні досягнення в сфері менеджменту і фандрейзингу. Фестивальний рух потребує залучення спонсорів та інвесторів, яким потрібно чітко і правильно розкривати переваги вкладення в проект грошей.

Менеджмент кожного фестивалю визначає статус і місце серед важливих подій культурно-мистецького спрямування міста, регіону, країни проведення, взаємовідносини з місцевими, регіональними та галузевими органами управління та місцевого самоврядування, обсяги і джерела фінансування, чисельність постійно діючої команди організаторів фестивалю.

Слід наголосити, що кожен з українських театральних фестивалів намагається сформувати власне обличчя, а Херсонський — впевнено і з самого початку виявив своє, оскільки назвався «Всеукраїнським фестивалем музичних прем'єр». Тобто, як і 120 років тому (в час утворення М. Кропивницьким своєї театральної трупи), в Херсоні роблять ставку на музично-драматичне видовище, а не на «чистий» музичний чи драматичний жанр. А практично усі обласні театри в Україні — це саме музично-драматичні театри з власним оркестром, хором і танцювальною групою.

Фестиваль працює згідно з «Положенням «Мельпомена Таврії»». Фестиваль «Мельпомена Таврії» — конкурсний. Тому, окрім обов'язкової атмосфери свята, веселощів і розваг для публіки, він вимагає кмітливості й організаційної спритності від директорів і режисерів театрів, які беруть

у ньому участь, а також напруженої аналітичної роботи журі.

Головна мета фестивалю-конкурсу полягає в популяризації театру, і піднесенні його авторитету, обміні досвідом між творчими колективами, ознайомленні глядача з музичними театральними прем'єрами та найцікавішими знахідками театрів різних областей України та країн зарубіжжя.

Організатори фестивалю — Міністерство культури та інформаційної політики України, Національна спілка театральних діячів України, Херсонська обласна державна адміністрація Херсонський обласний музично-драматичний театр імені М. Куліша, ТОВ «Фестивальний центр». Фестиваль проводиться також за участі закритого акціонерного товариства «Таврійські Ігри» та Херсонського міськвиконкому.

Багаторічний досвід фестивалю доводить, що модель та жанрова особливість музично-драматичного театру є ефективною та перспективною, як з точки зору можливостей бути організаційним центром фестивалю в Херсоні, так і тематичним наповненням його програми.

До складу журі фестивалю щороку входять найкращі театральні діячі, театрознавці та театральні критики України.

До фестивалю-конкурсу «Мельпомена Таврії» запрошуються театри, які надали заявку на участь й були відібрані представниками Художньої Ради фестивалю після попереднього перегляду запропонованої вистави. Художня Рада фестивалю має право не допустити до участі у конкурсі вистави, які не відповідають естетично-художнім вимогам.

Фестиваль-конкурс «Мельпомена Таврії» відкривається урочистою ходою вулицями міста, в якій задіяні учасники фестивалю. Крім показу конкурсної вистави і карнавальної ходи, вони беруть участь у театральному капуснику, гала-концертах, присвячених відкриттю та закриттю фестивалю.

На базі Херсонського обласного музично-драматичного театру імені М. Куліша впродовж фестивалю працює прес-клуб, в якому спілкуються учасники, журналісти, гості фестивалю. Також відбуваються творчі лабораторії для головних режисерів театрів і директорів.

Крім цього, на театральній площі в дні проведення фестивалю проходять вуличні заходи за участю кращих творчих колективів Херсонської області та театрів-учасників фестивалю.

Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» запланований як щорічний захід

у рамках святкування Дня заснування міста Херсона.

Вивчаючи матеріали минулих років, можемо простежити еволюцію фестивалю, розглянути його діяльність детальніше. Так, у програмі «Мельпомена Таврії–2000» вказано, що Всеукраїнський фестиваль-конкурс музичних театральних прем'єр «Мельпомена Таврії» ставить завдання «популяризації театру, піднесення його авторитету, ознайомлення глядача з українськими театральними прем'єрами і найцікавішими знахідками театрів різних областей України» (Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії», 2000).

Журі фестивалю очолили президент Українського центру міжнародної асоціації театральних критиків, член-кореспондент Національної академії мистецтв України Ростислав Коломієць і головний редактор репертуарної колегії з драматургії, кандидат мистецтвознавства Василь Неволов.

Фестиваль складався з урочистого відкриття, конкурсного перегляду театральних прем'єр, які проходили у приміщеннях Херсонського обласного і українського музично-драматичного театру імені М. Куліша та Обласного театру і ляльок, і урочистого закриття.

Урочисте відкриття фестивалю відбулося 16 червня 2000 р. на Театральній площі Херсона. Йому передував театральний карнавал, що пройшов вулицями міста і відкрив офіційне святкування 222-річчя заснування Херсона.

Закриття фестивалю проводилося у вигляді великого гала-концерту за участю всіх театрів-учасників фестивалю.

Упродовж фестивалю передбачалося проведення капусника, на якому кожен театр представляв своє місто і специфіку свого творчого колективу. В театральному нічному клубі «Сова» під час фестивалю працював прес-клуб, де спілкувалися учасники, журналісти і гості фестивалю. В театральному сквері відбувалися вуличні вистави аматорських театральних колективів міста й області.

II Фестиваль відкрився костюмованою ходою театральних колективів по центру міста до площі Херсонського обласного українського музично-драматичного театру, де і розгорталися основні події.

Представники усіх творчих колективів мали можливість переглянути вистави своїх колег, порівняти рівень творчих робіт. Не оминули своєю увагою фестиваль мешканці краю і місцеві ЗМІ. Події «Мельпомени Таврії» широко висвітлювалися в пресі, на телебаченні і радіо.

Слід зауважити, що усі учасники і гості фестивалю оцінили його роль позитивно і вважають цей захід важливим не лише для південного регіону, а й для всієї України (Крамаренко, 2000, с. 18).

III Всеукраїнський фестиваль-конкурс музичних театральних прем'єр «Мельпомена Таврії» проводився в Херсоні з метою популяризації театру, піднесення його авторитету, ознайомлення місцевих глядачів з всеукраїнськими театральними прем'єрами і найцікавішими знахідками театрів з різних областей України.

Фестиваль складався з урочистого відкриття, конкурсного перегляду театральних прем'єр, а також інших творчих заходів, включаючи концерти, капусник, «чемпіонат пива», ралі тощо.

Урочисте відкриття фестивалю відбулося 15 червня 2001 р. на Театральній площі карнавалом, що пройшов вулицями міста і відкрив офіційне святкування 223-ї річниці з дня заснування Херсона. На закритті фестивалю на Театральній площі міста було проведено концерт за участі театрів-учасників фестивалю, а також зірок української естради.

Програма IV Всеукраїнського фестивалю-конкурсу музичних прем'єр «Мельпомена Таврії», який відбувся 2002 р. на базі Херсонського українського музично-драматичного театру імені М. Куліша, продовжила традиції попередніх фестивалів.

Конкурсні вистави, показ яких тривав чотири дні, привезли театральні колективи з Луганська, Одеси, Волині, Миколаєва, Тернополя, Києва.

Окрім конкурсу театральних прем'єр, творча інтелігенція міста взяла участь у науково-практичній конференції, присвяченій творчості Миколи Куліша, а потім відбувся перегляд конкурсних вистав фестивалю за його п'єсами.

На глядачів, які приходили в ті дні на театральну площу, чекало безліч несподіванок! Тут найкраще зі свого доробку показували як професійні театри, так і дитячі колективи Херсона та молодіжні гурти. Київський театр пластики В. Крюкова здійснив обіцянку, яку дав на фестивалі торік, та привіз виставу Моріса Метерлінка «Сліпі» для показу у форматі вуличної вистави.

Новинкою фестивалю 2002 р. стало те, що винести свій доробок на суд широкої публіки змогли аматорські театральні колективи Херсона і Миколаєва, їхні вистави йшли на сцені Херсонського державного університету.

Натомість професійні працівники театру обмінювалися досвідом у творчих лабораторіях, на конференціях для головних режисерів і дирек-

торів театрів. На базі театрального арт-клубу «Сова» у дні фестивалю працював прес-клуб, де спілкувалися гості й учасники фестивалю (Подлужная, 2002).

У Фестиваль, що проходив в 2003 р., став осередком активної культурної діяльності. Приємним виявився той факт, що більшість його глядачів — молодь Херсонщини. Величезна кількість студентів і школярів відвідали херсонські сцени і взяли безпосередню участь у вшануванні таврійської Мельпомени.

Незважаючи на всього лише п'ятирічний «стаж» існування, фестиваль продовжив започатковані традиції. За цей час херсонські сцени познайомилися з роботами різних творчих колективів.

Як і в попередні роки, творче життя вирувало також і на Театральній площі Херсона. Організатори подбали, щоб фестиваль не замикався рамками театральних залів міста, щоб якнайбільша кількість херсонців і гостей мала змогу взяти участь у численних театральних заходах: відкритті та закритті фестивалю, виставах, конкурсах, капусниках, конференціях і дискусійних столах.

У VI міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії» взяли участь одинадцять театрів з Угорщини, Придністров'я, Києва (театри «Сузір'я» та «Колесо»), Криму, Чернігова, Миколаєва, Харкова і, звичайно, Херсона. На театральній площі свої вистави показали Театр на ходулях Києво-Могилянської Академії і Театр африканського танцю «Вуду». Вистави давали на декількох сценах. У рамках фестивалю проводилися майстер-класи, пройшов і конкурс акторських етюдів. А найкращі театральні постановки стали переможцями в різних номінаціях.

Таким чином, шостий фестиваль насправді став міжнародним, тому що організаційно-економічна підтримка органів влади міста, області, Міністерства культури та інформаційної політики України і спонсорів зростає й стає регулярною.

У 2006 р. в рамках VIII фестивалю для херсонців і гостей міста виступили 17 колективів не лише з України, а й з Росії, Білорусії, Молдови.

Закриттю фестивалю був присвячений грандіозний гала-концерт — 18-го червня 2006 р. на Театральній площі безліч городян милувалися цим феєричним дійством (Жарких, 2006, с. 13).

На IX Міжнародному театральному фестивалі зібралося вже 20 театрів України, Росії, Молдови, Польщі.

У рамках X-го ювілейного фестивалю оргкомітет значно збільшує кількість запрошених

театральних колективів як вітчизняних, так і зарубіжних.

У творчій програмі ювілейного фестивалю брали участь: Державний російський драматичний театр імені А. П. Чехова (м. Кишинів, Молдова), Донецький обласний академічний український музично-драматичний театр, Дніпропетровський український муніципальний театр одного актора «Крик», Київський академічний Молодий театр, Київський державний академічний театр драми і комедії на Лівому березі, Київський академічний театр оперети, Луганський театр пісні і танцю «Легенда», Миколаївський академічний театр драми і музичної комедії, Московський драматичний театр на Петровській (Росія), Республіканський театр Білоруської драматургії (Мінськ), Ризький російський театр імені Чехова (Латвія), Драматичний театр Сілезький імені С. Виспянського (Катовіце, Польща), Театральна компанія «Бенюк і Хостікоєв», Театр сучасного танцю «Київ-Модерн-Балет», Тамбовський драматичний театр (Росія), Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені М. Куліша.

Фестиваль був одним з найбільш «зіркових» за всю історію: народний артист Росії Сергій Гармаш приїхав на рідну землю привітати учасників фестивалю та провести майстер-клас серед акторів, на фестивалі демонстрували своє мистецтво Богдан Бенюк та Анатолій Хостікоєв, Раду Поклітару та Ірма Вітовська, брати Пономаренко та Олег Ємцев, Ірина Шинкарук, гурти «Арс-Нова» і «Бряц-Бенд» та багато інших відомих театральних і естрадних діячів (Результати X Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії», 2008).

XI Фестиваль був присвячений 200-річчю з дня народження М. В. Гоголя, і його тріумфатором став Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені М. Куліша з трагедією «Страшна помста» (режисер С. Павлюк, художники — подружжя Ридванецьких). Вперше на фестиваль приїхав театральний колектив з Румунії, і з того часу ця сусідня країна присутня у афіші кожного наступного фестивалю. Окрім них, у фестивалі брали участь 13 колективів з України, Росії, Угорщини.

Не обійшлося на фестивалі і без традиційного капусника. Він був присвячений М. Гоголю, який власною персоною прибув у Херсонський театр у пошуках Мельпомени, а допомагали йому в цьому Біс і Панна.

Особливістю XI фестивалю була і робота журналістського журі в складі театрознавців.

Уперше у рамках фестивалю відбувалося засідання круглого столу на тему: «Проблеми розвитку сучасного театрального мистецтва», участь у якому взяли найкращі режисери України та запрошені гості.

Останній день фестивалю порадував справжнім феєрверком театрального мистецтва. Цього дня відбулася карнавальна хода, яскравий натовп карнавалу зібрав театри різних країн, міську владу, почесних гостей і мешканців міста. Карнавальна хода під звуки оркестрів вийшла на Театральну площу, де зібралось понад п'ять тисяч осіб.

Майстри і майстрині, народні умільці, художники і музиканти ще зранку розгорнули тут ярмарок-продаж. Прикраси з бісеру і соломки, вишиванки та багато інших сувенірів повезли на згадку про фестиваль його учасники.

XII фестиваль «Мельпомена Таврії» пройшов з 25 по 30 травня 2010 р. Володарем гран-прі XII фестивалю став драматичний театр із міста Бекешчаба, Угорщина, — з виставою «Одруження» за М. Гоголем у постановці відомого українського режисера Станіслава Мойсеєва. Визначною подією, започаткованою у 2010 році, стала робоча нарада директорів театрів України, а також зустріч найкращих режисерів та драматургів країн СНД.

Кожен новий фестиваль вже не обходиться без подібних нарад, що вже отримали підтримку на рівні Міністерства культури та туризму України. Режисери, що брали участь у конференції, зазначали, що через напружений графік роботи зустріч у Херсоні під час фестивалю — єдина можливість зустрітися всім разом і обговорити актуальні питання сьогоденного театру, тому із радістю відгукуються на таку подію.

Дирекції фестивалю вперше вдалося отримати значні кошти з бюджету Херсона — 110 тис. грн — на заходи «Мельпомени Таврії». Міська влада та органи місцевого самоврядування почали активно підтримувати фестиваль, який став центральною культурно-мистецькою подією не лише для жителів та гостей міста.

Всього у XII міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії» взяли участь 19 труп з України, Росії, Польщі, Білорусі, Угорщини, Молдови, Румунії. Тож він подарував чудову нагоду для спілкування діячам сучасних театрів, дав їм можливість набратися досвіду і встановити перед собою нові орієнтири, адже, як свідчить вся історія фестивалю, театри зазвичай привозили на свято «козирні» вистави (XII Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» проходить в Херсоні, 2010).

XIII фестиваль «Мельпомена Таврії» пройшов з 22 по 29 травня 2011 р. й був присвячений двадцятій річниці незалежності України. На фестиваль приїхали 22 театри з різних міст України та Росії, Білорусі, Молдови, Румунії, Болгарії, Грузії та Казахстану, а глядачі могли побачити 26 театральних постановок, які відбувалися не лише на сценах театральних майданчиків, а й на вулицях міста.

Завдяки активній роботі та ефективному менеджменту дирекції фестивалю вдалося збільшити бюджет фестивалю 2011 р. до 700 тис. грн. Міністерство культури та інформаційної політики України виділило на його проведення 150 тис. грн, Херсонська обласна державна адміністрація і міський бюджет — по 100 тис. грн. Фестиваль підтримали і його постійні спонсори (так генеральним спонсором фестивалю багато роки поспіль була будівельна компанія «Херсонбуд») («Мельпомена Таврії» получит номер 12+1, 2011).

XIV фестиваль «Мельпомена Таврії» проходив з 20 по 27 травня 2012. Зважаючи на солідний, як для такого фесту, вік, — він відбувався вчотирнадцяте, — йому сміливо можна присвоювати почесне звання найстабільнішої театральної імпрези в країні. До того ж у статуті «Мельпомени Таврії» є пункт, який точно вирізняє його з-поміж інших фестивалів України: до Херсона учасники фестивалю приїздять на весь тиждень, а не лише у день свого виступу, «транзитом», як це через мізерні бюджети відбувається на інших форумах, а значить можуть подивитися вистави інших театрів, скласти уявлення про тенденції і традиції сучасного театрального процесу.

Програма фестивалю була насиченою, за тиждень було зіграно 23 вистави, які йшли на кількох театральних майданчиках водночас.

Бюджет фестивалю зріс і складав 800 тисяч гривень, з яких сто тисяч надали місцева влада, підтримало фестиваль і Міністерство культури та інформаційної політики України.

Квінтесенцією «Мельпомени» у Херсоні була зустріч директорів театрів.

На фестиваль приїхало щонайменше п'ятдесят керівників театрів, які провели ґрунтовну дискусію, присвячену проблемам театральної справи в Україні.

В 2013 р. Міжнародному театральному фестивалю «Мельпомена Таврії» виповнилося 15 років.

Географія фестивалю загалом сягала 56-ти міст з 12 країн світу.

Головною метою оргкомітету на 15-му фестивалі стало збільшення кількості країн-учасниць,

і з цим завданням фестиваль упорався на «відмінно», адже у афіші було представлено 12 країн-учасниць! Упродовж десяти днів Херсонщина вчергове стала театральною Меккою України.

Першого дня, перед відкриттям фестивалю, організатори зазвичай влаштовують прес-конференцію для журналістів міста та України.

Ювілейна фестивальна програма була дуже насиченою. Того ж дня відбувся семінар-нарада директорів театрів.

«Ми це зробили!» — сказав президент Міжнародного театрального фестивалю, заслужений діяч мистецтв України Олександр Книга на нараді директорів театрів. XVI фестиваль «Мельпомена Таврії» вирішили проводити, незважаючи на непросту суспільно-політичну обстановку в Україні. Через це багато театрів, зокрема, російські, не захотіли їхати в Херсон. Однак тим цінніше підтримка тих, хто все-таки не побоявся взяти участь у фестивалі. А це, крім театрів з різних регіонів нашої країни, — актори і режисери з Білорусі, Латвії, Угорщини та Португалії.

В умовах, вважай, практично військового часу фестиваль пройшов під девізом «Єдина країна. Єдина страна». І мистецтво в таких обставинах — важливий об'єднувачий чинник.

23-го травня 2015 року урочисто відкрився XVII Міжнародний театральный фестиваль «Мельпомена Таврії».

Фестиваль тривав 8 днів, церемонія нагородження учасників та урочисте закриття відбувалося 30-го травня.

Девіз фестивалю того року — «У пошуках істини». Шукали істину для глядачів українські театри зі Львова, Черкас, Києва, Одеси, Миколаєва, Дніпропетровська і, звичайно ж, Херсонський театр. Зважаючи на складний економічний час, фестиваль змінив свій формат. На фестивалі було представлено лише 14 вистав вітчизняних театрів за п'єсами сучасних українських драматургів.

Упродовж фестивалю працювала так звана «Green Zone» — «зелена зона», де проходили читання п'єс українських драматургів. Також у рамках фестивалю в торгово-розважальному центрі «Fabrics» відкрилася виставка соняшників авторства харківських художників.

З міркувань економії організатори вирішили відмовитися від концерту на честь закриття і завершити фестиваль капусником, на якому і нагородити переможців. Проте в умовах тотального подорожчання вартість на квитки не зростає. Це була принципова позиція організаторів фестивалю, зважаючи на низьку платоспроможність насе-

лення. Міністерство культури виділило 100 тисяч гривень, виділили кошти міська і обласна влада.

Максимальна вартість квитків на спектаклі малої форми — 60 гривень, на спектаклі на великій сцені — 100 гривень (точна ціна залежить від конкретного місця в залі).

Директор фестивалю Олександр Книга зазначив, що головним є той факт, що фестиваль відбувся. У багатьох містах України через ситуацію в країні фестивалі припинили своє існування, залишилися тільки місцевого масштабу, а на міжнародні не приїжджають гості з-за кордону. І тільки «Мельпомена Таврії» продовжує жити і показувати херсонцям спектаклі зарубіжних театрів.

XVIII Міжнародний театральный фестиваль «Мельпомена Таврії» проходив з 20 по 28 травня 2016 року.

30 театрів, 33 вистави та майже 800 учасників і гостей, такого розмаху «Мельпомена Таврії» ще не знала. За словами організаторів, 18-й театральный фестиваль — найбільший за історію проведення.

«Фестиваль ми присвятили 25-річчю Незалежності України, яке відзначалось влітку, і нам хотілось зробити якусь знакову подію, тому фестиваль дуже великий у цьому році», — сказав на прес-конференції президент Міжнародного театрального фестивалю, заслужений діяч мистецтв України Олександр Книга.

У рамках фестивалю до Херсона завітало одразу 6 театрів з інших країн: Грузії, Литви, Австрії, Португалії, Румунії та Угорщини, а також 24 колективи з усіх куточків України (Дніпропетровськ, Кіровоград, Київ, Луганськ, Львів, Маріуполь, Миколаїв, Полтава, Чернівці, Чернігів).

Бюджет «Мельпомени Таврії» в 2016 році значно зріс і становив 1 млн 300 грн, 200 тис. виділили з міського бюджету, 150 тис. надійшли від Міністерства культури, решта — спонсори і власні сили (Погорілий, 2016).

З 17 по 25 травня 2019 року відбувся XXI Міжнародний театральный фестиваль «Мельпомена Таврії».

Завдяки ефективному менеджменту фестивального центру вперше до фінансування фестивалю долучився Український культурний фонд.

Географія учасників фестивалю значно розширилась. Це 36 театральных колективів з 12 країн, а саме: Румунії, Грузії, Ізраїлю, Білорусії, Польщі, Угорщини, Молдови, Туреччини, Азербайджану, Литви, Вірменії та України. Всього на фестивалі впродовж 9 днів на основних сценічних майданчиках відбувся показ 38-ми різножанрових вистав.

Вистави проходили на трьох сценах Херсонського театру імені Миколи Куліша, у Херсонському обласному театрі ляльок, на території креативного простору Urban CAD, в Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Олеса Гончара та у храмі Святої Трійці.

Всього за дев'ять днів фестивалю на конкурсні вистави прийшли подивитися одинадцять тисяч глядачів (17 — 25 травня 2019 року пройшов XXI Міжнародний театральний фестиваль «МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ», 2019).

Незважаючи на пандемію коронавірусу, у Херсоні відбувся XXII Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії». Він пройшов під хештегом «мельпомена просто неба» — щоб максимально забезпечити глядачів та акторів.

І хоч президент фестивалю і директор обласного академічного музично-драматичного театру імені Куліша Олександр Книга наголошує, що закордонний сегмент цьогоріч був скромним, проте у Херсон таки дісталися через кордони і взяли участь у «Мельпомені Таврії» секретар Євразійської театральної асоціації Кубілай Ерделікара та грузинський режисер Каха Гогідзе (Староселець, 2020).

Слід зазначити, що театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» уже впродовж 22 років збирає на Херсонщині найкращі театральні колективи всієї України. Участь у ньому беруть також закордонні театральні трупи. В 2020 році «Мельпомена Таврії» проходила з 10 по 13 вересня за участю 11 театральних колективів з Херсона, Миколаєва, Одеси, Харкова, Маріуполя та Києва.

Висновки. Таким чином, у 1999 році за ініціативою директора Херсонського театру започатковано проведення театрального фестивалю «Мельпомена Таврії». Фестиваль одразу ж перевернув увагу багатьох діячів культури та мистецтва, зробив театр творчим майданчиком, де зустрічаються театральні критики, драматурги і режисери, директори театрів України та близького зарубіжжя. Слід зазначити, що театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» уже протягом 22 років збирає на Херсонщині найкращі театральні колективи всієї України. Участь у ньому беруть також закордонні трупи з Азербайджану, Білорусі, Грузії, Ізраїлю, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, Португалії, Придністров'я, Росії, Румунії, Угорщини, Франції. За 22 роки існування фестивалю на його сценах зіграно 436 вистав за участі 212 театрів, представлено 98 міст та 18 країн світу (Сокова, 2020).

Упродовж існування фестивалю суддями було оцінено і нагороджено дуже багатьох учасників.

Це свідчить не лише про об'єктивність ідемократичність вибору суддів, а й про професіоналізм у виборі переможців, ретельний добір вистав організаторами фестивалю. За час проведення фестивалю жодна вистава не ставала переможцем у всіх номінаціях, це засвідчує різнобічність і різну ідейну мистецьку спрямованість «Мельпомени Таврії», що дає всім театральним колективам шанс бути відзначеними за свої мистецькі здобутки.

Попри конкурсну складову, під час проведення фестивалю атмосфера свята переважає атмосферу гострої боротьби за нагороди. Це допомагало виконавцям краще справлятися зі своїми мистецькими завданнями, а публіка отримувала те, за чим і приходила на фестиваліні покази, — мистецьке задоволення.

Фестиваль підтримують: Міністерство культури та інформаційної політики України, державна обласна та міська влада (з 2010 р. місто допомагає також і фінансово), Український культурний фонд. Театр налагодив ефективну роботу зі спонсорами. А, крім Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру імені М. Куліша, за безпосередню організацію фестивалю відповідає спеціалізована структура ТОВ «Фестивальний центр».

Мета будь-якого фестивалю — стати основою для взаємодії театру з публікою. Справді, про успіх або невдачу вистави, публіка судить по його успіху у фестиваліній програмі. Для просування фестивального бренду важливо передбачати подальшу долю самого фестивального шоу. Принциповим моментом стає орієнтація на використання комерційної реклами, як прямої, так і непрямої (рецензії, інтерв'ю з артистами, режисерами, відеопокази церемоній нагородження учасників і телевізійні версії основних подій фестивалю).

Коронакриза вже змінила та ще змінить багато в звичному укладі життя, а значить, змінить і суспільство. Це стосується багатьох сфер, зокрема й культури. Наприклад, ті, хто раніше збирав зали глядачів, під час карантину продовжують шукати контакт зі своєю аудиторією вже в он-лайні.

Водночас культура залишається однією з найбільш незахищених сфер діяльності. І, незважаючи на поступовий вихід з режиму карантину і налагоджене онлайн-спілкування, багато театрів відчуватимуть його вплив ще тривалий час.

Змінити ситуацію на краще можна вже зараз, але для цього потрібно змінюватися всередині й зовні. Ситуація з пандемією коронавірусу і новою економічною кризою показала, що подібна стратегія і вміння працювати з онлайн-каналами

допомагають культурним інституціям ефективно комунікувати зі споживачами в будь-яких умовах.

Таким чином, Херсонський театр імені Миколи Куліша (засновник фестивалю) та «Фестивальний центр», який працює впродовж усього року, розширив свою творчо-організаційну діяльність і є яскравим прикладом адаптації до нових умов існування. Організаторам фестивалю «Мельпомена Таврії» вдалося створити висококонкурентний інноваційний фестиваль, створити творчу атмосферу та мотивацію для всіх його учасників. За час існування фестивалю була відпрацьована та вдосконалена організаційно-виробнича структура, планування процесів та етапів його організації в часі та синхронізацію всіх заходів.

Завдяки вдалому інноваційному менеджменту фестиваль «Мельпомена Таврії» сьогодні в Україні є таким заходом, який не лише не припиняв свою діяльність і не втратив свою актуальність, а й удосконалював свою організаційно-творчу модель, враховуючи політичну, соціально-культурну та економічну дійсність.

Фестиваль інтегрувався в усі комунікації, пов'язані з глядачем міста. І навіть у період карантину він продовжує активну роботу і проводить різні активні онлайн-заходи — віртуальний репертуар вистав, прямі ефіри з екскурсіями і майстер-класами, відкриття нових театральних мистецьких майданчиків. Таким чином, театр ім. М. Куліша та «Фестивальний центр» не лише зберігають відвідувачів, а й залучають їх у «карантинне» життя театру і майбутнього XXIII фестивалю «Мельпомена Таврії».

Бібліографія:

- Баканурський, А., Корнієнко, В. (2009). *Театрально-драматичний словник XX століття*. Київ: Знання України. С. 267–268.
- Безклубенко, С. (2010). *Мистецтво: терміни та поняття*. Київ: Інститут культурології Національної академії мистецтв України. С. 200.
- Жарких, Л. (2006). «Мельпомена» починається... с классики. *Market plus*. Херсон. №16. С. 13.
- Крамаренко С. (2000, 8 июня). «Мельпомена Таврії» снова в Херсоне. *Наш час*. С. 18.
- «Мельпомена Таврії» отримає номер 12+1 (2011). УНІАН. Відновлено з <https://www.unian.ua/society/465587-melpomena-tavriji-otrimae-nomer-121.html>.
- Михеева, Н. (2000). *Менеджмент в соціально-культурній сфері*. С-Пб. С. 253.
- Міжнародний театральный фестиваль «Мельпомена Таврії». Театр імені М. Куліша. Відновлено з <http://teatr.kulisha.org/melpomena.org/plan.php>.
- Паві, П. (2006). *Словник Театру*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. С. 559.
- Погорілий, Є. (2016). «Мельпомена Таврії» пройде з розмахом. ВТВ. Відновлено з <http://www.vtvplus.com.ua/lang/ua/news/kherson/49748-melpomena-tavrii-proyde-z-rozmahom.html>.

Подлужная, А. (2002, 5 июля). Ее Величество Мельпомена Таврическая. *Зеркало недели*. Відновлено з http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ee_velichestvo_melpomena_tavrisheskaya.html.

Результати XVIII Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» (2016). *Офіційний сайт фестивалю «Мельпомена Таврії»*. Відновлено з <http://melpomena.ks.ua/about.php>.

Словник української мови: в 11 томах. Том 10. С. 580.

Сокова, О. (2020, 12 вересня). На Херсонщині триває театральний фестиваль «Мельпомена Таврії». *Офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації*. Відновлено з: <https://khoda.gov.ua/na-hersonshhin%D1%96-triva%D1%94-teatralnij-festival-%C2%ABmelpomena-tavr%D1%96%D1%97%C2%BB>.

Староселець, І. (2020, 15 вересня) «Мельпомена Таврії» з білоруським акцентом [Електронний ресурс]. *УКРІН-ФОРМ*. Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-sports/3099460-ekspert-klub-parimatch-rozbir-startu-zbirnoi-v-lizi-nacij.html>.

17–25 травня 2019 року пройшов XXI Міжнародний театральный фестиваль «МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ» (2019) *Офіційний сайт фестивалю «Мельпомена Таврії»*. Відновлено з <http://melpomena.ks.ua/history/94-17-25-travnya-2019-roku-proyshov-khkhhi-mizhnarodniy-teatralniy-festival-melpomena-tavrii>.

XII *Международный театральный фестиваль «Мельпомена Таврии» проходит в Херсоне* (2010). Відновлено з <http://khersonci.com.ua/archive/?news=877>.

References:

- Bakanurskyi A., Korniyenko, V. (2009) *Teatralno-dramatychnyi slovnyk XX stolittya* [Theatrical and dramatic dictionary of the twentieth century]. Kyiv: Znannya Ukrainy. S. 267–268.
- Bezklubenko, S. (2010) *Mystetstvo: terminy ta ponyattya* [The Art: terms and concepts]. Kyiv: Instytut kul'turolohiyi Natsional'noyi akademiyi mystetstv Ukrainy. S. 200.
- Zharkyykh, L. (2006). «Mel'pomena» nachynaetsya... s klassyky [«Melpomene» begins ... with the classics]. *Market plus*. Kherson. №16. S. 13.
- Kramarenko, S. (2000, 8 iunya). «Mel'pomena Tavriyu» snova v Khersone [«Melpomene Tavriya» is back in Kherson]. *Nash chas*. S. 18.
- «Mel'pomena Tavriyi» otrymaye nomer 12+1. [«Melpomene Tavriya» get's number 12+1] (2011). UNIAN. Vidnovleno z <https://www.unian.ua/society/465587-melpomena-tavriji-otrimae-nomer-121.html>.
- Mykheeva, N. (2000). *Menedzhment v sotsyl'no-kul'turnoy sfere* [Management in the socio-cultural sphere]. S-Pb. S. 253.
- Mizhnarodnyy teatral'nyy festyval' «Mel'pomena Tavriyi»*. Teatr imeni M. Kulisha. [The International Theater Festival «Melpomene of Tavria». Theater of M. Kulish]. Vidnovleno z <http://teatr.kulisha.org/melpomena.org/plan.php>.
- Pavi, P. (2006). *Slovnyk Teatru*. [Dictionary of the Theater]. L'viv: Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka. S. 559.
- Pohorylyi, Ye. (2016). «Mel'pomena Tavriyi» proyde z rozmakhom» [«Melpomene of Tavria» will be held on a grand scale] VTV. Vidnovleno z <http://www.vtvplus.com.ua/lang/ua/news/kherson/49748-melpomena-tavrii-proyde-z-rozmahom.html>.
- Podluzhnaya, A. (2002, 5 yulya). Ее Velychestvo Mel'pomena Tavrycheskaya [Your Majesty Melpomene Tauride]. *Zerkalo nedely*. Vidnovleno z http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ee_velichestvo_melpomena_tavrisheskaya.html.
- Rezultaty XVIII Mizhnarodnoho teatral'noho festyvalyu «Mel'pomena Tavriyi» [Results of the XVIII International Theater Festival «Melpomene of Tavria»] (2016). *Ofitsiyyny*

- sayt festyvalyu «Mel'pomena Tavriyi»*. Vidnovleno z <http://melpomena.ks.ua/about.php>.
- Slovník ukrajinsk'koyi movy: v 11 tomakh* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. T.10. S. 580.
- Sokova, O. (2020, 12 veresnya). Na Khersonshchyni tryvaye teatral'nyy festyval' «Mel'pomena Tavriyi» [The «Melpomene of Tavria» theater festival is continuing in the Kherson region]. *Ofitsiyyny sayt Khersons'koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi*. Vidnovleno z: <https://khoda.gov.ua/nahersonshhin%D1%96-triva%D1%94-teatralnij-festival-%C2%ABmelpomena-tavr%D1%96%D1%97%C2%BB>.
- Staroselets', I. (2020, 15 veresnya). «Mel'pomena Tavriyi» z bilorus'kymaktsentom[«Melpomene of Tavria» with a Belarusian accent]. [Elektronnyy resurs]. UKRINFORM. Vidnovleno z <https://www.ukrinform.ua/rubric-sports/3099460-ekspert-klub-parimatch-rozbir-startu-zbirnoi-v-lizi-nacij.html>.
- 17–25 travnya 2019 roku proyшов KHKHI Mizhnarodnyy teatral'nyy festyval' «MEL'POMENA TAVRIYI» [On May 17–25, 2019, the XXI International Theater Festival «MELPOMENA TAVRIYI» took place] (2019). *Ofitsiyyny sayt festyvalyu «Mel'pomena Tavriyi»*. Vidnovleno z <http://melpomena.ks.ua/history/94-17-25-travnya-2019-roku-proyshov-khkhi-mizhnarodnyy-teatralnyy-festival-melbpomena-tavrii>.
- XII Mezhdunarodnyy teatral'nyy festyval' «Mel'pomena Tavryy» prokhodyt v Khersone [International theater festival «Melpomene of Tavria» takes place in Kherson] (2010). Vidnovleno z <http://khersonci.com.ua/archive/?news=877>

Vasyl Bilan

Evolution of organizational and creative forms of the International theater festival «Melpomene of Tavria»

Abstract. The relevance of the chosen topic is that the analysis of the festival «Melpomene of Tavria» as an organizational and artistic form of functioning of performing arts is a difficult task, this branch of art, despite the many newspaper and magazine publications, systematic reviews of festival events in electronic media, beyond the interests of not only management specialists, but also theater scholars, musicologists and art historians.

The analysis of organizational changes of the festival in chronological order is carried out. The author defines and characterizes thematically and program content, innovative forms of management during the existence of the festival. The inseparable connection between the effective management of the festival and its long-term existence has been determined.

Keywords: «Melpomene of Tavria» festival, organizational and creative forms, management, evolution, theater, Kherson.

Білан Васи́лий Ві́кторович

Эволюция организационно-творческих форм Международного театрального фестиваля «Мельпомена Таврии»

Аннотация. Актуальность выбранной темы состоит в том, что анализ фестиваля «Мельпомена Таврии» как организационно-художественной формы функционирования исполнительского искусства является сложной задачей, эта отрасль художественной деятельности, несмотря на многочисленность газетных и журнальных публикаций, систематические обзоры фестивальных событий в электронных средствах массовой информации, остается за пределами интересов не только специалистов в области менеджмента, но и театроведов, музыковедов и историков искусств.

Осуществлен анализ организационных изменений фестиваля в хронологическом порядке. Автор определяет и характеризует тематическую и программную наполненность, инновационные формы менеджмента за время существования фестиваля. Определена неотъемлемая связь эффективного менеджмента фестиваля с его многолетним существованием.

Ключевые слова: «Мельпомена Таврии», фестиваль, организационно-творческие формы, менеджмент, эволюция, театр, Херсон.